

O'zbekistonning yangi ijtimoiy muhitida zamonaviy maktabgacha ta'limni boshqarishning umumiy tamoyillari

General principles of modern preschool education management in the new social environment of Uzbekistan

Общие принципы управления современным дошкольным образованием в новой социальной среде Узбекистана

Akmalova Mohinur Zafar qizi -JDPI Maktabgacha ta'lim metodikasi kafedrası o'qituvchisi.

Ergasheva Dilovar Umidjon Qizi-JDPI Maktabgacha ta'lim fakulteti 531-19 guruh talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy maktabgacha ta'limni boshqarishning umumiy tamoyillari bayon etilgan.

Annotation: This article outlines the general principles of modern preschool education management

Аннотация: В статье описаны общие принципы управления современным дошкольным образованием.

Kalit so'zlar: Metodologiya, ta'lim tizimi, ta'lim sifati, modellashtirish, ilmiy bilish, umummetodologik, dialektik, tadqiqot, jarayon, qonuniyat, tamoyil, ijtimoiy tizim.

Ta'lim sifati muammolarini tadqiq qilish metodologiyasi uch xil tahlil darajasini: tadqiqotning umummetodologik, xususiy metodologik va aniq metodikalarini o'z ichiga oladi.

Metodologiya, metodika va tadqiqot jarayonlari o'rtasidagi tafovut obyektiv ravishda vujudga kelgan vositalar tizimini aks ettiradi. Bunda gap haqqoniylikni o'rganish va obyektga yaqinlashishning turli darajalarida, ya'ni oliy (uning barcha o'zaro aloqalaridagi jarayonni qamrab oluvchi), o'rta (ushbu tizimning ma'lum bir tarixiy sharoitlarda ishlashini qamrab oluvchi) va tajriba-sinov darajalarida tahlil qilish usullarini chegaralash haqida boradi.

Umummetodologik daraja o'rganilayotgan muammoga umumiy ijtimoiy-falsafiy yondashuv bo'lib, u tadqiqot obyektni va predmetini, uning barcha jihatlari, aloqalari va vositalarini har tomonlama o'rganishni talab qiladi.

Dialektik metod predmetni rivojlanishda, harakatda va o'zgarishda o'rganilishini ko'zda tutadi. O'rganilayotgan jarayonlar va hodisalarni bilishga bunday yondashuv o'rganilayotgan tizim, hodisa yoki jarayonning qaror topish va rivojlanish qonuniyatlarini ochish hamda ularni isloh qilish chora-tadbirlarini asoslash imkonini beradi.

Dialektik metod ta'lim sifatini umumdavlat, jamoat va shaxs nuqtai nazaridan ko'rib chiqadi, umumjahon qonuniyatlari va tamoyillarini e'tiborga oladi, ta'lim sohasidagi milliy madaniy-tarixiy va ma'naviy-axloqiy an'analar hamda qadriyatlarining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga oladi. Bundan tashqari, «ta'lim sifati» ham umuman, ham ayrim jihatlari bo'yicha doimiy «taftish» qilinadigan va to'g'rilab boriladigan dinamik hodisa sifatida ko'rib chiqiladi. Bunda ta'lim sifatining muhim xususiyatlarini birlikda, o'zaro ta'sirda, o'zaro bog'liqlikda va rivojlanishda tahlil qilish ko'zda tutiladi.

Tadqiqotning xususiy metodologik darajasi ular asosida tadqiq qilinadigan metodologik tamoyillar yig'indisidan iborat. Bular tizimli-tarkibiy tahlil, kompleks, dasturiy-maqсадli, shaxsiy-faoliyatli yondashuvlar, nazariya va amaliyot, ong va faoliyat birligi tamoyillari va boshqalardir.

Ta'lim sohasida prognozlash va istiqbolni ko'zlab rejalashtirish masalalarini eng muhim muammolar qatoriga qo'shayotgan taniqli olimlar, pedagoglar va ta'lim tashkilotchilarining aksariyat ishlarida ushbu g'oya qat'iy ta'kidlab o'tilmoqda. Ammo vazifa ta'lim sohasidagi prognoz tadqiqotlarning zarurligini anglab yetishdan respublikada ta'lim tizimini rivojlantirish uchun amalda aniq ifodalangan ijtimoiy buyurtmani amalga oshirish imkonini beruvchi tadqiqotlarning o'ziga o'tishdan iboratdir. Bunda ta'lim-pedagogik prognoz bilan bog'liq ishlarda istiqbolda ta'lim iqtisodiyotining prognozli muammolariga, masalan, istiqbolli miqdoriy parametrlar, ya'ni pedagogik kadrlarga, malakali ishchilar va mutaxassislariga bo'lgan ehtiyojni aniqlashga, turli xildagi ta'lim muassasalarining tegishli miqdori va ixtisosini bashorat qilishga, ularni oqilona joylashtirishga, ilmiy-pedagogik tadqiqotlar mavzusini istiqbolli rejalashtirishga, ta'lim tizimining ijtimoiy-iqtisodiy samaradorligini aniqlashtirishga katta e'tibor beriladi. Xususan, uzluksiz ta'limning turli darajalardagi maqsadlarini, ta'lim sifatini, uning mazmunini, usullari, o'quv-tarbiyaviy faoliyat vositalari va tashkiliy shakllarini prognozli asoslash bilan bog'liq

pedagogik va didaktik muammolar hamon yetarlicha ishlab chiqilmayapti. Uzluksiz ta'lim tizimini rivojlantirishni bashorat qilishning asosiy metodologik va nazariy muammolariga oid mavzular doirasi juda kengdir.

Avvalo, pedagogik prognozlashning real ilmiy maqomini hamda bilimlarning ushbu tarmog'i qamrab oladigan o'sha fan sohasini aniqlash, pedagogik prognozlash mumkin bo'lgan obyektlarni va asosiy yo'nalishlarni ko'rsatish zarur. Shundan so'ng, prognozlash obyektlari va konkret shart-sharoitlarning o'ziga xos xususiyatini hisobga olgan holda, ta'lim sohasida tashxisli tadqiqotlarni tashkil etishga nisbatan yondashuvlarni belgilovchi metodologik tamoyillar tizimini asoslash lozim. Bunda prognozlash tavsifidagi ishonchli axborot olishni va uning to'g'riligini ta'minlaydigan muayyan tadqiqot usullarini tahlil qilish muhim ahamiyat kasb etadi.

Bugungi kunda pedagogik prognozlash nazariyasi va amaliyotining dastlabki bosqichida O'zbekistonda uzluksiz ta'lim tizimini rivojlantirishga oid turli prognoz loyihalarni ko'rib chiqish emas (vaholanki, ularni olish jarayonlari bayon qilinmagan holda bunga urinishlar bo'lgan), balki shunga o'xshash loyihalarni isbotlanganlik darajasini oshirish vositalari va usullarini izlash muhim o'rin tutadi. Shu bois yagona pedagogika fani pedagogik prognozlash doirasida yangi yo'nalishni, ya'ni barcha bo'g'inlarda uzluksiz ta'limning yaxlit, murakkab va dinamik tizimini rivojlantirish alohida ahamiyat kasb etmoqda.

Bunday yondashuv xususiy prognozli tadqiqotlarni qat'iy ravishda muvofiqlashtirishni, ularni umuman o'quv-tarbiya tizimiga «ishlayotgan» pirovard natijalarga yo'naltirishni ko'zda tutadi. Pedagogika nazariyasi va amaliyotida hal etilmagan masalalar va «tang joylar»ning ko'pligi aksariyat hollarda yagona pirovard maqsad va umumiy tadqiqotchilik tafakkuri bilan birlashmagan ko'plab mahalliy tadqiqotlarni keltirib chiqaradi. Bunday tadqiqotlar ayrim muvaffaqiyatlarga olib kelishi hamda xususiy masalalarni hal qilish imkonini berishi mumkin. Biroq ularning natijalari, odatda, faqat qat'iy cheklangan hodisalar uchun yaroqlidir va ko'p jihatdan o'zgargan sharoitlarda foydalanilmaydi. Shu bois, hozirgi vaqtda tizimli pedagogik tadqiqotlarni tashkil etishga va bunday tadqiqotlarga nisbatan yalpi, dasturiy-maqsadli yondashuvdan foydalanishga katta e'tibor berilayotganligi bejiz emas.

Kadrlar tayyorlash maqsadlari, sifati va mazmuni ta'lim tizimining tarkibiy qismlari qatorida prognozli asoslashni ancha ko'proq talab qiladi va, shu bilan birga, ularni oldindan prognozlash nisbatan oson kechadi. Ushbu tarkibiy qismlar

yuzasidan qilingan prognozni asoslash va ularga muntazam ravishda tuzatishlar kiritish, asosan, ta'lim usullari, vositalari va tashkiliy shakllarini tanlashga qay yo'sinda yondashishga bog'liqdir. Shu boisdan, kadrlar tayyorlash maqsadlari, sifati va mazmunini didaktik prognozlash pedagogik prognozni rivojlantirishning ushbu bosqichida pedagogik tadqiqotlarning eng istiqbolli yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Ta'lim sifatini pedagogik prognozlashning metodologik muammolarini tadqiq qilishga kirishgan holda, eng avvalo, pedagogikada ilmiy-prognozlash faoliyati metodologiyasi hal qilishi lozim bo'lgan asosiy vazifalarni aniqlash zarur.

Ushbu vazifalarni darajasi bo'yicha ko'rib chiqish maqbulroqdir.

Birinchi - oliy darajada, gap uning maqbul faoliyatining ko'p omilliligini e'tiborga olgan holda, ta'lim tizimini rivojlantirishni ilmiy jihatdan anglab yetish jarayonini metodologik asoslash haqida bormoqda. Bunda ushbu sohada ildamlovchi axborotni olishning falsafiy va gnoseologik muammolari hal etiladi, pedagogik prognozlash strategiyasini oldindan belgilovchi boshlang'ich metodologik tamoyillar aniqlanadi.

Ikkinchi darajada ta'lim sohasida bashoratli tadqiqotlarni o'tkazishga nisbatan mavjud yondashuvlar metodologiya obyekti hisoblanadi. Metodologiyaning vazifasi u yoki bu yondashuvdan foydalanishning to'g'riligi va maqsadga muvofiqligini asoslashdan iboratdir.

Uchinchi darajada gap pedagogik bashoratlash obyektining u yoki bu tomonlari to'g'risida prognozli axborot olishning muayyan prognozli metod va usullari haqida boradi. Vazifa u yoki bu usulning asosiy belgilarini ajratish, muayyan pedagogik muammolarni hal qilishda uni amalda qo'llanish imkoniyatlarini ko'rsatishdan iboratdir.

Falsafiy nuqtai nazardan ko'rib chiqilayotgan ilmiy bilish metodologiyasi, ilmiy tadqiqot metodologiyasi va har bir muayyan fan metodologiyasi ilmiy-tadqiqot faoliyatining tamoyillari va usullari to'g'risidagi yagona metodologik bilimni tashkil etgani holda, bir-biri bilan uzviy bog'lanib ketgan.

Obyektivlik tamoyili bashorat bilan bog'liq faoliyatning umumiy strategik yo'nalishini aniqlash imkonini beradi. Ushbu faoliyat u yoki bu subyektiv fikrni majburan qabul qilishdan hamda pedagogik faoliyatning obyektiv xossalari va munosabatlarini, shuningdek, ta'lim tizimini rivojlantirishning avvaldan mavjud oqimlarini ko'r-ko'rona qayd qilishdan xalos bo'lgan holdagina muvaffaqiyatli

kechadi.

Bilish mumkinligi tamoyiliga muvofiq, kelajakni bilish jarayonni bilmaslikdan bilishga, kam bilishdan ko'proq bilishga o'tish sifatida qarab chiqish kerak. Pedagogika sohasidagi prognoz faoliyati, oqibat-natijada, pedagogik prognozning u yoki bu obyektida xolis, haqiqiy bilim olishga qaratilgandir.

Pedagogik hodisalarning ko'p omilliligi bilan bog'liq holda masalan, ta'lim sifati ilmiy bashorat tamoyili alohida metodologik ahamiyat kasb etadi. Pedagogikada ilmiy bashorat, rivojlanish tamoyiliga rioya qilingan hollarda, ya'ni pedagogik hodisalarga xos bo'lgan ziddiyatlar tegishli e'tiborga olingan taqdirdagina samarali bo'lishi mumkin. Ularning ayrimlari o'quv-tarbiya jarayonining harakatlantiruvchi kuchi sifatida ro'yobga chiqadi, boshqalari esa unga to'sqinlik qiladi.

O'tgan yillar tajribasidan foydalanish - o'z metodologik asosini tarixiylik tamoyilida topadigan har qanday prognozli ishlanmalar uchun tegishli zamindir. Eski va yangi sifat holatlarning ichki bog'liqligini aniqlash muhimdir.

Nazariya va amaliyot birligi tamoyili ham prognozlashda katta ahamiyatga ega, chunki amaliyot ilmiy-pedagogik prognoz natijalarining to'g'riligi va ishonchliligining yagona obyektiv mezonidir.

Pedagogik prognozning umumiy metodologik tamoyillarini bilish samaradorligi asosan ularni tashkil etishga yondashuvga bog'liq bo'lgan muvaffaqiyatli prognozli tadqiqotlarning zarur, ammo yetarli bo'lmagan shartidir. Zamonaviy boshqaruv nazariyasida tizimli, kompleks yondashuvni amaliyotga joriy qilish va chuqurlashtirish vositasi sifatida ko'rib chiqiladigan dasturiy-maqсадli yondashuv ta'limni prognoz tadqiq qilishga eng samarali yondashuvlardan biri hisoblanadi.

Ta'lim tizimi ko'p shaklli, o'zaro bog'langan funksiyalarni amalga oshiruvchi va atrof-muhit bilan muayyan o'zaro munosabatda bo'lgan, o'ziga xos rivojlanish kuchlariga ega murakkab dinamik, o'zini o'zi boshqaruvchi, ko'p darajali yaxlit tizimdir. Bunday murakkab tizimni prognozlashda tadqiq qilinayotgan obyektning kompleks idrok etish farqli xususiyati bo'lgan prognoz shakllarini qo'llash alohida ahamiyat kasb etadi. Ular ta'limni tadqiq qilishda tizimli tahlilning barcha talablaridan foydalanish, elementlar iyerarxiyasini va ularning bir-biriga teng bo'ysunish sxemasini aniqlash, funksional aloqalarini ko'rib chiqish imkonini beradi.

Dasturiy-maqсадli rejalashtirish (yoki yondashuv) fundamental fanda ko'plab

keng ko'lamdagi muammolarni ishlab chiqishda hamda umumdavlat ahamiyatiga molik ilmiy-amaliy jarayonlarni amalga oshirishda o'zini oqladi. Kadrlar tayyorlash milliy modeli va dasturini ishlab chiqishda undan foydalanilganligi bunga yorqin misol bo'la oladi.

Ammo shuni ta'kidlash kerakki, pedagogik jarayon juda murakkab bo'lganligi va qator muhim xususiyatlariga ko'ra shakllantirishga va o'lchashga bo'ysunmasligi bois pedagogika fani va amaliyotida dasturiy-maqсадli rejalashtirishni qo'llash murakkablashadi.

Odatda, u yoki bu sohada tanazzul vaziyati vujudga kelgan hollarda yirik tadqiqot ishlarini dasturiy-maqсадli rejalashtirishga murojaat qilinadi. Rejalashtirishning bunday metodologiyasi har qanday (ham asosiy, ham ta'minlovchi) ishni bajarishdagi izchillikka, parallel ravishda o'tkaziladigan tadqiqotlarni bajarishning kelishilgan muddatlariga qat'iy talablar qo'yadi, chunki, ular yaxlit bir butunlikni tayyorlagan holda (masalan, ta'lim sifati va tegishli ta'lim jarayoni, pedagog kadrlar bilan ta'minlash va h. k.) butlovchi qismlar sifatida bir-biri bilan bog'langan bo'ladi yoki ulardan biri boshqasini axborot bilan ta'minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Mirziyoyev SH.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak.–T.: “O'zbekiston”. – 2017.
2. Mirziyoyevning SH.M. “2017-2021-yillarda maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi qarori. T.:2016y. 29-dekabr.
3. Mirziyoyev Sh.M. “Maktabgacha ta'lim tizimi boshqaruvini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida” 2017 yil 30 sentyabrdagi PF-5198-sonli Farmoni
4. Djurayev R.X., Turg'unov S.T. Ta'lim menejmenti. –T.: Voris-nashriyot, 2006. -259 b.
5. Djurayev R.X., Turg'unov S.T. Umumiy o'rta ta'lim muassasalarini boshqarishda menejmentning asosiy tushunchalari. –T.: Fan, 2006.
6. Valijonov R. va boshq. Menejment asoslari. –T.: Sharq, 2008.
7. Перегудов Л.В., Саидов М.Х. Менежмент и экономика высшего образования. Ташкент, Молия, 2001.